

-mAz+lAn- YAPISI VE KULLANIMI

Ali CİN*

ÖZET

-mAz+lAn- yapısı, modern Türkiye Türkçesinde sık kullanılan bir biçim olmadığı için kulağımıza yabancı gibi gelmektedir. Oysa bu yapının, Türkçenin tarihî lehçelerinde daha geniş bir kullanım alanına sahip olduğunu görüyoruz.

-maz, -mez ekinin *-ma, -me* olumsuzluk eki ile *-z* partisip veya fiilden isim yapım eki ile oluştuğu görüşü, bilim adamlarınca kabul edilmiştir. Yapının ikinci kısmı ise *+la-n-* veya *+lan-* şeklinde olduğu bilinmektedir. *-mAz+lAn-* yapısıyla ilgili olarak Türkçe Sözlük'te *bilmezlen-* kelimesinin dışında bir örneğe rastlamıyoruz. Ancak tarihî lehçelerde ve günümüz sözlüklerine girmemiş bazı eserlerde, *almazlan-*; *almazlan-*; *görmezlen-*; *işitmezlen-*; *gitmezlen-* gibi örneklerle karşılaşmaktayız. Söz konusu makalede, *görmezlen-*; *görmezlikten gel-*; *görmemezlikten gel-* ve benzeri biçimlerin, anlam ve şekil özellikleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *-mAz+lAn* Yapısı, Türk Dili, Türk Edebiyatı.

MORPHOLOGICAL STRUCTURE *-mAz+lAn-* AND IT'S USAGE

ABSTRACT

The morphological structure “*-maz+lan-*” is not using often in modern Turkish language, thereby it is seem as alien element; although it was widely use in historical Turkish dialects.

The scientists came to the common opinion, that the suffix “*-maz,-mez*” was the result of the combination of privative suffix “*-ma, -me*” and the participle or preformative suffix “*-z*”. The second part of this structure is suffix “*la-n*” or “*lan*”. There is no more examples for “*maz+lan-*” in the Turkish-Turkish Dictionary accept “*bilmezlen-*” But there are examples as “*almazlan-*, *almazlan-*, *görmezlen-*, *işitmezlen-*, *gitmezlen-*”, which took place in historical Turkish dialects and some literary works. In this study, investigates morphological structures “*görmezlen-*, *görmezlikten gel-*, *görmemezlikten gel-*” and similar structures, their meanings and form characteristics.

Key Words: Structure of *mAz+lAn-*, Turkish Language, Turkish literature.

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. Öğretim Üyesi. El-mek: alicin@akdeniz.edu.tr

Bilindiği üzere dil, yaşayan, değişen, gelişen yeni zaman ve zemine göre anlam ve ses değişmelerine sahip canlı bir varlıktır. Tarihî lehçelerde kendisine yer edinen bir yapı, bugünkü dilde kendisine yer bulamayabilmektedir. Kelimelerin ölmesi, diriltilmesi, yaşaması ne kadar gerçek ise bir takım eklerin değişik biçimlerinin kullanımdan düşmesi ya da tekrar kullanıma girmesi de o kadar gerçektir. İşte bu yapılardan birisi de, Eski Anadolu Türkçesi döneminden başlayarak Osmanlı Türkçesinde daha yaygın bir biçimde kullanılıp bugün ise ağızlarda ve bazı yazarlarımız tarafından kullanılan *-maz+ lan-*; *mez+len-* yapısıdır.

Öncelikle ekin kök yapısından başlayarak *-maz*, *-mez* üzerinde duralım. *-maz*, *-mez* ekinin *-ma*, *-me* olumsuzluk eki ile *-z* partisip veya isim yapma ekinin birleşmesinden ortaya çıkmıştır.¹ Geniş zaman olumsuz partisipi olarak yaygın bir biçimde *-maz*, *-mez* ve daha az sıklıkla da *-an*, *-en* yapısını kullanmaktayız. *Tükenmez kalem*, *tükenmeyen kalem*, örnekleri en klasik örneklerdendir.

Geniş zamanın olumsuz biçiminde kullanılan *-maz*, *-mez* Eski Anadolu Türkçesi döneminde bütün şahıslarda şahıs zamirleriyle kullanılırken (*kelmez ven*, *körmez ven gibi...*) Osmanlı Türkçesinde şahıs zamirleri olmaksızın ve bazen de *-ma*, *-me* biçiminde kullanımları vardır. Bugün ölçünlü dilde geniş zamanın olumsuz çekiminde birinci teklik ve çokluk şahıslarda *-ma*, *-me* diğer şahıslarda ise *-maz*, *-mez* kullanılmaktadır.

-maz, *-mez* yapısı kendi üzerine ne tür ekler alabilmektedir? Bu ek, olumsuz sıfat fiil yapma özelliğinden dolayı üzerine isimlerin alabileceği bir takım ekleri alabilmektedir. *görmez+lik*; *bilmez+lik*; *duymaz+lık*, *dokunulmaz+lık*, *inanmaz+lık*, *saldırmaz+lık*, *uyuşmaz+lık*, *yılmaz+lık*...

-maz, *-mez* eki kendisi olumsuz bir anlam ifade ettiği halde, bazen olumsuz fiiller üzerine getirilebilmektedir. *Bilme+mez+lik*; *sevme+mez+lik*

Zaman zaman *+lık*, *+lik* eki üzerine ablatif eki olan *-DAn*, ekinin getirilerek kullanıldığı da görülmektedir. Ayrıca ablatifli yapıların üzerine yardımcı fiillerin getirilmesi de yaygın bir kullanımdır. *Görmezlikten gel-*, *ya da görmemezlikten gel-* gibi örneklerin yaygın bir kullanımı olduğu bilinmektedir.

Türkçe Sözlükte² anlamamazlıktan gel- “*bir şeyi anladığı halde anlamamış, farkına varmamış gibi davranmak*”; bilmezlikten gel- “*tecehülüarif, bilmiyor gibi davranma*”; işitmemezliğe gel- “*duymazlıktan gelmek*”; işitmezliğe getir- veya işitmezlikten gel- “*işitmemiş, duymamış gibi davranmak, aldurmamak*”; görmemezliğe gel- “*görmemiş gibi davranmak*”; görmemezlikten gel- “*görmemiş gibi davranmak, aldurmamak*” görmezlikten gel- “*görmemiş gibi davranmak*”; tanımazlıktan gel- “*bir kimseyi tanıdığı halde tanıımıyormuş gibi davranmak*”; duymazlıktan gel- “*ilgilenmek istemediği için duymamış gibi davranmak*” gibi bazı örnekleri görmekteyiz.

Görmezlikten gel-, ya da görmemezlikten gel- şeklindeki örneklerdeki anlama bakacak olursak; her ikisinde de “*görüp ancak görmemiş gibi davranma*” şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Dolayısıyla aralarında anlam ayırıcı bir özellik görünmemektedir. Burada en dikkat çekici olan nokta, *görme+mez+lik+ten gel-* biçiminde olumsuz bir yapı üzerine ikinci bir olumsuz yapının gelmesidir. Bu durum Şemsettin Sami’nin de belirttiği üzere galat olmakla birlikte ölçünlü dilde geniş bir kullanım alanına sahiptir.

Tarihî metinlerden Süheyl ü Nev-bahâr’da şu şekilde bir örnek geçmektedir. *Zîrâ Banûnun yüzün görmezlikten galesin* (SN 63a 8-9)

¹ Muharrem Ergin, **Türk Dilbilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul 1993, s. 318/576.

² **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

Şemsettin Sami, Kâmus-ı Türkî’de görmezlik kelimesini şu şekilde açıklar: görmezlik: “körlük, görmeyiş” Arkasından görmezliğe gel- yapısı için ise, “bililtizam görmez gibi olmak, tegafül” anlamlarını verir. Şemsettin Sami, burada “görmememezliğe gel-” biçiminde bir kullanımın da galat olduğunu söylemektedir.³ Ayrıca bilmezlik kelimesi için, “bilmeyiş, cehl” anlamlarını verir ve bilmezliğe gel- yapısı için de, “bilmemezliğe gel- demeli” şeklinde bir açıklama yaparak *tecahül etmek* anlamını vermiştir.⁴

M. Bahaddin Yeni Türkçe Lügat adlı eserinde *bilmez* kelimesini açıkladıktan sonra, bilmezlikten gel- (bilmemezlikten gel-) yapısı için “*bildiği halde bilmiyormuş gibi görünmek, tecahül*” anlamlarını verip, yaygın olan kullanımın *bilmemezlik* olduğunu ifade eder.⁵

Ahter-i Kebir’de tenâkür kelimesi, “*bilmezlenmek, tecahül gibi*” anlamlar verilerek açıklanmıştır.⁶

İşte Türkiye Türkçesinde bugün pek kullanmadığımız ancak tarihî metinlerdeki örneklerde daha çok rastladığımız *-maz+lan-*; *mez+len-* yapısı bu noktada görülmektedir. Burada şekil itibarıyla, *-maz-*, *-mez-* olumsuz sıfat fiil eki üzerine *-la* isimden fiil yapım eki ve *-n* fiilden fiil yapım ekinin geldiğini görmekteyiz.

-maz+lan-; *mez+len-* yapısı ile ilgili ilk bilgiyi Jean Deny’nin *Grammaire De la Langue Turque (Dialecte Osmanlı)* adlı eserinde görmekteyiz. Deny, *-ma-mez-lik* gibi yapıları anlattıktan sonra, “*işitmez görünmek*” anlamında *işitmezlen-* fiilinin kullanıldığını söyler.⁷

Kononov, *-maz+lan-*; *mez+len-* yapısı ile ilgili olarak, Deny’nin verdiği bilgileri tekrar etmekle yetinir.⁸

Muharrem Ergin, partisipler konusunda *-maz-*, *-mez-*’i anlattıktan sonra, Eski Anadolu Türkçesinde ekin bugünkünden farklı bir kullanımının da *bilmezlen-* şeklinde olduğunu ifade etmektedir.⁹

-maz+lan-; *mez+len-* yapısı, gerek Tahsin Banguoğlu¹⁰ gerekse Tahir Nejat Gencan¹¹ tarafından ele alınmamıştır.

Bugün ölçünlü Türkiye Türkçesinde *-maz+lan-*; *mez+len-* yapısı ile ilgili olarak Türkçe Sözlük’te¹² sadece *bil-* fiilinin kökünden şu örnekleri görüyoruz.

Bilmezleme “*bilmezlemek işi, teçhil*”; bilmezlemek “*bir kimseyi bir şey bilmez göstermek, teçhil etmek: birini bilmezlemek*”; bilmezlenmek “*bilmiyor gibi görünmek, bilmezlikten gelmek, tecahül etmek, meseleyi bilmezlemek*”

Tarihî sözlüklerden Lehçetü’l-Lügat’ta *bilmezlen-* fiili, “*bilinen nesneyi bilmezlenmektir*”¹³ şeklinde anlamlandırılmıştır.

³ Şemsettin Sami, **Kamus-ı Türkî**, Dersaadet 1317, s. 1196.

⁴ Age, s.333.

⁵ M. Bahattin, **Yeni Türkçe Lügat**, İstanbul Evkaf-ı İslâmiye Matbaası.

⁶ Mustafa Ahteri, (Hacı Ahmet Hulusi...) **Ahter-i Kebir**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1310.

⁷ Jean Deny, **Grammaire De la Langue Turque (Dialecte Osmanlı)** Ali Ulvi Elöve Çevirisi 1941. s.1022.

⁸ A.H. Kononov, **Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka**, Moskova 1956., Multilingual Yayınları, İstanbul 2001. s.159.

⁹ Muharrem Ergin, **Türk Dilbilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul 1993, s. 318/576.

¹⁰ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

¹¹ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1979.

¹² **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

¹³ Şeyhülislâm Mehmet Esat Efendi, **Lehçetü’l-Lügat**, Hazırlayan: Ahmet Kırkkılıç, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Ahmet Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmanî'sinde işitmezlen- fiili “sağırılığa vurmak, sağırılıktan gelmek, tesallüm”¹⁴ biçiminde anlandırılmıştır.

Tarama Sözlüğü'nde konu ile ilgili olarak şu örnekleri bulabilmekteyiz.

açmazlan- “açılmak istememek”; beğenmezlen- “bilmez gibi görünmek, tecahül etmek”; içmezlen- “içmez görünmek”; işitmezlen- “işitmemeziğe gelmek”; uyumazlan- “uyumazlanmak, uyumaz görünmek”; görmezlen- “görmez gibi davranmak, görmezden gelmek”

Türkiye Türkçesi ağızlarında da -maz+lan-; mez+len- yapısı yaygın bir kullanıma sahip olmamakla birlikte varlığı görülmektedir.

bilmezlen- “bilmez gibi görünmek” *Falaka, Bayındır, İzmir, İstanbul, Çorum, Muradiye Taşköprü, Kastamonu* ağızlarında görülmektedir.¹⁵

Modern Türk lehçelerinde -maz+lan-; mez+len- yapısı görülmemektedir. Ancak Azerbaycan Türkçesinde yardımcı fiillerle şu kullanımlarını görmekteyiz.

eşitmemeziye vurmağ (goymağ) “kendini sağır gibi, duymaz gibi göstermeye çalışmak, önem vermemek, meraklanmamak, kulak kabartmamak.” (ATS)

görmezliye urmak (salmak), “kastî olarak kendini kör gibi göstermek” (ATS)

Tarihî metinlerde ur- yardımcı fiili ile de bu anlamın elde edildiği şu örneklerde görülmektedir.

Bu kez çün geliser yüzüñi çevür

Görürseñ ne var anı görmeze ur (SN/1532)

Görmeze urup geçelden ol perl-sîmâ bizi

Aklumuz gibi geçipdür sabrumuz ârâmumuz (YBD 162/4)

Gözden çıkardı ağlamağ ile yaşum gibi

Şimdi Fakiri taşa tutar görmeze urur (YBD 107/3)

İmdi gine ol gelicek gine anı görmezlige ur (SN 70/b7)

Görüldüğü üzere, görmeze ur- “görmezlikten gelmek” anlamında kullanılmıştır.

Şâhit-bâzlık idüp eydür ahı

İşitmeze urmağ il iñen dahı (SN/3386)

İşitmeze ur- fiili de “duymuyormuş gibi, işitmiyormuş gibi davranmak” şeklinde bir anlamda kullanılmıştır.

Bana hicrûñ cevri der bî-had urursın bilmeze

Sanki çihrem zerdi dâyim hâli takrîr eylemez (MN 351/2)

Yukarıdaki örnekte de geçen bilmeze ur- “bilmezlikten gelmek, bilmiyormuş gibi davranmak” anlamlarında kullanılmıştır.

Osmanlı Türkçesinde de -maz+lan-; mez+len- yapısının kullanıldığını Eski Anadolu Türkçesi özellikleri de gösteren ve 17. yüzyılda nesir biçiminde yazılmış olan *Süheyl ü Nev-bahar*

¹⁴ Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*, Hazırlayan: Recep Toparlı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

¹⁵ *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, 1993.

adlı eserde de görmekteyiz.¹⁶ Burada da *görmezlen-* fiili, “*görmemiş gibi davranmak, görmezlikten gelmek*” gibi bir anlamda kullanılmıştır.

Aşkî galip olup andan sonra hicabı koyup bağ tarafına toğru dolandı. Şehzadeye karşı yürüdü. Yani görüp *görmezlendi*. (SN 69a9)

Tarihî metinlerde *-maz+lan-*; *mez+len-* yapısı ile ilgili olarak şu örneklerle ulaştık.

Yapmış olduğumuz taramada en fazla kullanımın *bil-* fiili ile olduğunu gördük. *Bil-* fiilinin zarf-fiilli yapıları ve geniş zaman çekimli biçimlerini görmekteyiz.

Pâdişâh-ı âlem bu Hacı İsayı bilür idi, lâkin *bilmezlenüp* su’al eyledi. (GSM/13a)¹⁷

Bir bölük üftâdeyi *bilmezlenip* etme helâk

Böyle şeylerden beğim kan olduğun bilmez misin (ŞGD 248/2)

Muhyî’yi *bilmezlenürsin* ey vefâsuz dil-rübâ

Sen degül miydüh anuñla cahd ü peymân eyleyen (MD 125a)

Bakî’nin *bilmezlen-* redifli gazeli bu konuya verilebilecek en güzel örneklerden birini teşkil etmektedir.

Hadden efzûn mihrüm ol nâ-mihribân *bilmezlenür*

Hep bilür çok sevdüğüm ammâ hemân *bilmezlenür* (BD 73/1)

Âşinâlık virmeyüp bîgâne resmin kullanur

Nâz ider her gördüğince bir zaman *bilmezlenür* (BD 73/2)

İltifat-ı hâl-i dervîşe culüvv-i şân komaz

Hep bilür ahvâli şâh-ı kâm-rân *bilmezlenür* (BD 73/3)

Gamzesi zahm urduginca lacli dermân itmede

Gerçi kim dil derdin ol âşûb-ı cân *bilmezlenür* (BD 73/4)

Nâz u istigna ile Bâkîye tokınmaz geçer

Râst gelse yolda ol serv-i revân *bilmezlenür* (BD 73/5)

Göricek *bilmezlenür* vardukça istiğna ider

Gelmeğe anunla güyâ ‘ahd ü peymân olmadı (YBD/459)

Benüm her hâlümi hâl-i siyâhuñ

Bilür *bilmezlenür* yüzi karadur (FD 26/2)

Nâz eyleyüp *bilmezlenüp* cânâ tegâfûl eyleyüp

Kimdür Türâbî dir isen mahzûn u magbûnuñ senüñ (ETD 17/5)

İşkümü çünkim bilür *bilmezlenürsin* dil-berâ

Fâş ider yaşum dime âlemde bildüm bilmedüm (ED 169/3)

Cahil, hikmet sözünü işitip dıhk eder, *begenmezlenür*. (TS Mevâhib XVI)

Nice bir pinhan yanam ol bilüben *bilmezlene*

¹⁶ Yusuf Tepeli, (Mensur) Süheyl ü Nevbahar, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1999.

¹⁷ Halil İnalçık, Oğuz Mevlüd, **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s.14.

Baş açıp razım önünde âşikâr etsem gerek (CSTD CLXXXIV/3)

17. yüzyıl divan şairlerinden *Nâbî*'nin 11 beyitlik *bilmezlenür* adlı gazeli, bu yüzyıl için konumuzla ilgili olarak verebileceğimiz en güzel örneklerdendir.

Mübtelâsı olduğum dilber *bilür bilmezlenür*

Sergüzeşt-i i mihrini ezber *bilür bilmezlenür* (NAD 242/1)

Pay-bûsile şeref-yab olduğunda zevk ider

Nüktelerle şiveler eyler *bilür bilmezlenür* (NAD 242/2)

Yalnız çeşmüm degül sahba vü sâkî la'l-i cam

Leblerüñ rengin mey-i ahmer *bilür bilmezlenür* (NAD 242/3)

İkinci olarak en fazla gördüğümüz fiil *gör-* fiilidir. *Gör-* fiilini de, geniş zaman, zarf-fiil ve sıfat-fiil yapılarıyla görmekteyiz.

Ne fettânsın görüp *görmezlenürsün*

Kişinüñ tuymadın gönlin kaparsın (ÜİÇD 225/3)

Kim ola gönlin alup İshâkı mağbûn eyleyen

Dün görüp *görmezlenen* bî-rahm u fettân olmasun (ÜİÇD 220/6)

Zamân mekân ise ta'bîr-i nâ-pezîrâdır

Görür de göz yine *görmezlenir* bu rü'yâyı (AD 4/4)

Nihâl-i kâmetinün mivesidür şivesi yânın

Bizi *görmezlenür* güyâ aramızda 'adavet var (YBD/60)

İgmâz-ı 'ayn idüp beni *görmezlenür* o şah

Yohsa arada hâ'il olur mı duhân-ı âh (NED 417/1)

Derdmende dest-gîr ol her zamân

Key sakın *görmezlenüp* gitme i cân (MPR İ36b 1171)

Görmezlenür bu bülbülin igmâz-ı ayn ider

Gül-gûn ider sirişküm o gonca-femün gözi (KRD/312/2)

Hayrettin Paşa Cezayir'den çıkup giderken Andarya gemilerini seçti, lâkin *görmezlenüp* mukayyet olmadı (TS /Tuhfetü'l-Kibar)

ol- fiilinin zarf-fiilli şu kullanımlarını görüyoruz.

Cihân şîrne sayd *olmazlanurken*

Bu dil avlandı ol âhû-şikâra (KAD 39a/11)

Cihân Şîrne sayd *olmazlanurken*

Şikâr itdi beni âhû-yı Ferruh (KAD 57b/6)

Cihân Şîrne sayd *olmazlanurken*

Şikâr itdi beni âhû-yı Şeh Cem (KAD 110b/5)

işit- fiilinin zarf-fiilli şu yapıları görülmektedir.

Turkish Studies

Bâzı sözünü zarafetle *işitmezlenesin*
Girü söyletmek için anı lebinden şorasın (YBD/327)
Ben hâlüm ağladukça *işitmezlenüp* gülüp
Durmaz kaçır bu hışmumdur yâ şitâb-ı nâz (MD 70b/7)
Adûnuñ yanından geçüp bî-direng
İşitmezlenüp kılma âheng-i ceng (CK 462)
Ne revâdır erişe nâle vü feryâd göğe
Sen *işitmezlenesin* nâle vü efgânımızı (ŞD 183/2)
iç- fiilinin geniş zaman çekimli şu yapıları kullanılmıştır.
Cigerüm kanın içer câm-ı mey *içmezlenür* âh
Bu da ne şîve mi ki âh meded vâh meded (AMD 11/4)
İçmezlenürdi meclis-i gülşende gonca lîk
Şebnem güç ile koydı anuñ agzına şarâb (MED 7/4)
İçmezlenürdi meclis-i gülşende gonca lîk
Şebnemler üşdi koydı anuñ agzına şarâb (MED 12/2)

vir-, git-, it-, ak-, bak-, tur-, sev- fiillerinin genellikle zarf-fiilli şu kullanımları görülmektedir.

Ne safadur baña sen bûseni *virmezlenesin*
Ben alam leblerüni ağzuma yil-vârî öpem (CSTD CCXXXVI/2)
Ne var kızlansa el *virmezlenüp* dâyim baña dünyâ
Çof erden arta kalmış kahbe zendür bî-vefâ dünyâ (GMAD 12 /1)
Atdı müjgân okların ben pâke bir yâ kaşlu hûb
Nâz idüp *virmezlenürken* çeşm-i 'âlem-bîne cûb (GMAD 32 /1)
Giden lutf iline *gitmezlenürken*
İden nâzı yine *itmezlenürken* (İHS/1065)
Giden lutf iline *gitmezlenürse*
İden nâz-ıla meyl *itmezlenürse* (İHS/1066)
Öñinden su bigi *akmazlayıncı*
Yüzümi göricek *bakmazlayıncı* (İHS/1067)
Sürâg-ı vasla cür'et eylesem *turmazlanur* gitmez
O şuhuñ lutf-ı bî-ârâmı ma'nâsındadır göñlüm (ND 286/6)
Egerçi 'âşıkı *sevmezlenürsin* sevdiğüm kendün
Velî görseñ nice cânlar virür la'1-i şeker-candün (BED269/1)

-maz+lân-; mez+len- yapısı Türkiye Türkçesinde yaygın bir kullanıma sahip olmamakla birlikte Kemal Tahir'in Devlet Ana adlı eserinde yapının birçok örneğini görmek mümkündür.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

-Sarhoş musun Alishar Bey, sakın kulağın mı *duymazlandı*? (DA 382); Allah'ı saymayan sultanı sayar mı? Babam bunu bildiğinden *olmazlandı* (DA 338); Hayır kervan *geçmezlenince* yollar silinir. Neden *geçmezlenir* kervan? Güven ister çünkü tüccar takımı... (DA 51); Savaşçı *gelmezlenir* uca... (DA 102); Herif *satmazlansa*, bilmem n'olur? (DA 236); Koca Tanrı biraz düşündü, naza vurup biraz da *olmazlandı*. (DA 419); -Benim "gelmez" dememle geleceği olan *gelmezlenmez* korkma! (DA 296); Kızın yalvarmasına dayanamadı da *vermezlendi mi*? (DA 539); Herif koca bir sancak beyine kızı neden *vermezlendi*? (DA 262) -Alishar alçağına *vermezlenmesi*... Karı düşkünü bilinir, biraz da şarapçılığı...(DA 338)

Son olarak Türkiye Türkçesinde *gör-* fiili ile yaygın olarak kullanılan aşağıdaki örnekleri anlam açısından değerlendirelim.

Ahmet, okulun bahçesinde dün beni *görmezlikten* geldi.

Ahmet, okulun bahçesinde dün beni *görmemezlikten* geldi.

Ahmet, okulun bahçesinde dün beni *görmezlendi*.

Ahmet, okulun bahçesinde dün beni *görmezden* geldi.

Ahmet, okulun bahçesinde dün beni gördü de *görmemezlikten* geldi.

Yukarıda Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullanılan örneklerde de görüldüğü üzere, yapılar farklı olmakla birlikte aralarında anlamca bir fark bulunmamaktadır. *-ma+maz+lık*; *-me+mez+lik* gibi yapılarda iki olumsuz yapının üst üste gelmesi Türkçe açısından farklı bir durum olarak görülürse de, Türkiye Türkçesinde geniş bir kullanıma sahiptir. Bu durum Şemsettin Sami¹⁸ gibi düşünenler tarafından galat olarak değerlendirilmiştir. 2005 yılında yayımlanan Yazım Kılavuz'unda¹⁹ *-ma+maz+lık*; *-me+mez+lik* yapılarına yer verilmiştir. (*bilmemezlik*, *bilmezlik*; *görmemezlik*, *görmezlik*).

Sonuç

-maz+lan-; *mez+len-* yapısı, Türkçenin Eski Anadolu Türkçesinden başlayıp özellikle Osmanlı Türkçesi döneminde daha yaygın, günümüzde ise bir iki kelimedeki kullanımıyla varlığını sürdürmektedir. *Bilmezlen-* "bilmiyor gibi görünmek, bilmezlikten gelmek, tecahül etmek".

Tarama yaptığımız kaynaklarda *-maz+lan-*; *mez+len-* yapısının, *bil-*, *gör-*, *ol-*, *işit-*, *vir-*, *git-*, *it-*, *ak-*, *bak-*, *tur-*, *iç-* ve *sev-* fiilleriyle yaygın kullanımlarını gördük.

-maz+lan-; *mez+len-* yapısının, Türkiye Türkçesinde ilerleyen yıllarda daha sık bir kullanım alanına sahip olacağını tahmin etmekteyiz. Bu ve buna benzer Türkçenin gramer yapısına uygun eski biçimlerin yaygın olarak kullanılması, Türkçe açısından bir zenginliktir. Bu tür kullanımlar, daha kısa cümleler kurulmasına yardımcı olacaktır. *Ahmet gördü de görmezlikten geldi*, yerine kısa bir biçimde *Ahmet görmezlendi* diyebiliriz. Türkçe, gramer açısından doğru olan bu tür yapıları kullanmaktan geri durmamalıdır. Ayrıca *-maz+lan-*; *mez+len-* yapıları kelime sözlükte birer madde başı kelime olarak da yer alabilecektir. *görmezlen-*; *bilmezlen-* gibi...

¹⁸ Şemsettin Sami, age., s.1196 (*-ma+maz+lık*; *-me+mez+lik* yapısı ayrıca değerlendirilecek bir makale konusu olabilir)

¹⁹ **Yazım Kılavuzu**, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.

KISALTMALAR:

- AD: Asaf Divanı
AHD: Azmî-zâde Hâletî Divanı
AMD: Amrî Divanı
ATS: Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü
BD: Bâkî Divanı
BED: Behiştî Divanı
CK: Cilâü'l-Kulûb
CSTD: Cem Sultanın Türkçe Divanı
DA: Devlet Ana
ED: Enverî Divanı
ETD: Ereğlili Turâbî Divanı
FD: Figânî ve Divanı
GMAD: Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı
İHS: İznikli Hümami-Sinâme
KAD: Karamanlı Aynî ve Divanı
KRD: Kütahyalı Rahimî ve Divanı
MD: Muhyî Divanı
MED: Mesîhi Divanı
MN: Mecmu'atün-Nezair
MPR: Müridî ve Pend-i Rical Mesnevisi
NAD: Nâbî Divanı
ND: Nâmî Divanı
NED: Nev'î Divanı
RD: Rahîmî Divanı
SH: Siname-i Hümamî
SN: Sühey ü Nev-bahâr
SN: Sühey ü Nev-bahâr (17 yy)
ŞD: Şeyhi Divanı
ŞGD: Şeyh Galip Divanı
TS: Tarama Sözlüğü
ÜİÇD: Üsküplü İshak Çelebi Divanı
YBD: Yahya Bey Divanı

TARANAN ESERLER

- ALTUN, Kudret, **Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı**, Özlem Kitabevi, Niğde, 1999.
- ALTUN, Mustafa, **İznikli Hümami-Siname**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.
- ASLAN, Mustafa, **Muhyî Divanı**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.
- AYDEMİR, Yaşar, **Behiştî Divanı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- BİLKAN, Ali Fuat, **Nâbî Divanı I**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
- CANPOLAT, Mustafa, **Mecmu'atün-Nezair**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1982.
- CEYLAN, Ömür, **Asaf Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, M. Tanyeri Ali, **Üsküplü İshak Çelebi, Divan, Tenkitli Basım**, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, **Amrî Divanı**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979.
- DİLÇİN, Cem, **Süheyl ü Nev-bahâr**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991.
- ERSOYLU, Halil, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- İNALCIK, Halil, Oğuz Mevlüd, **Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- İSEN, Mustafa-Kurnaz Cemal, **Şeyhi Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.
- KALKIŞIM, Muhsin, **Şeyh Galip Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1994.
- KARAHAN, Abdülkadir, **Figânî ve Divançesi**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1996.
- KILIÇ, Atabey, **Mürîdî ve Pend-i Rical Mesnevisi**, Kayseri, 2001.
- KURNAZ, Cemal, Mustafa Tatçı, **Enverî Divanı, (Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı)** Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- KÜÇÜK, Sabahattin, **Bâkî Divanı**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, 1994.
- MENGİ, Mine, **Mesihî Divanı**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995.
- MERMER, Ahmet, **Karamanlı Aynî ve Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997
- MERMER, Ahmet, **Kütahyalı Rahimî ve Divanı**, Kitapsarayı, İstanbul 2004.
- OKUYUCU, Cihan, **Ereğlili Turabi Divanı**, İstanbul 2004.
- ÖZKAN, Mustafa, **Cilâ'ül-Kulûb**, İstanbul 1990.
- TAHİR, Kemal, **Devlet Ana**, Tekin Yayınevi, İstanbul Ocak 1084.
- TULUM, Mertol-M. Ali Tanyeri, **Nev'î Divanı**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.